

Ποια είναι η γενεσιουργός αιτία των δημοτικών τραγουδιών ;

Για τους γνωρίζοντες το είδος Ελληνικά παραδοσιακά-δημοτικά τραγούδια έχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό μελαγχολικό ή συχνά και πένθιμο χαρακτήρα, εκφράζουν έντονα τον καημό και τον πόνο, και αυτό έχει την εξήγησή του.

Δεν είναι τυχαίο ότι ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια το τραγουδούν- μετέπειτα σταδιακά στη σημασία του άδουν-και η λέξη τραγούδι (παλιότερα τραγώδιον) είναι η μορφολογική εξέλιξη της λέξης τραγωδία. Ο **Αδαμάντιος Κοραής** εξ' άλλου, αποκαλούσε τους Έλληνες "κλαυσοπουλια" !

Ο **Κυριάκος Δ. Κάσης** στο βιβλίο του «**τραγούδια Νότιας Πελοποννήσου**» (εκδ.Ιχώρ, Αθήνα 1985) τονίζει αυτή τη διάσταση που έχει ο πόνος ως γεννεσιουργό αίτια στη διαδικασία της δημιουργίας των δημοτικών τραγουδιών και υπογραμμίζει πως η χαρά «σε ελάχιστες στιγμές φτάνει στα ύψη που ο πόνος ανεβάζει την αισθητική στην έκφραση του τραγουδιού... **“Το άγγιγμα της χαράς είναι πιο σπάνιο, πιο περαστικό και πιο αδύνατο σε ένταση από άγγιγμα του πόνου. Η χαρά σαν εκδήλωση της ευχαρίστησης από τη ζωή έπαιζε ασύγκριτα πιο χαμηλό ρόλο απ’ ό,τι ο πόνος ή επί το λαϊκότερο ο καημός “**

Ο ίδιος αναφερόμενος στο αίσθημα του πόνου και το ρόλο που έπαιζε ως γεννεσιουργό αίτιο και ως κυρίαρχο κίνητρο στη δημιουργία και εξέλιξη του δημοτικού λόγου γράφει τα εξής : **«Ο πόνος είτε σαν χάρος, είτε σαν έρωτας, είτε σαν ήττα, είτε σαν δύναμη, είτε σαν τσάκισμα ψυχικό είναι πάντα ο θριαμβευτής των συγκρούσεων, ο εμπυχωτής της ανθρώπινης τραγωδίας και ο κύριος δημιουργός του τραγουδιού. Τα λόγια, η μουσική και το αίσθημα των τραγουδιών περιέχουν τον πόνο**

από την αρχή της φανέρωσης τους.

Το Ελληνικό τραγούδι είναι σημαδεμένο από γεννησιμιού του από τον πόνο, όπως σημαδεμένο από την ανέχεια, τη σκλαβιά, την κοινωνική ευθύνη ήταν το άτομο και η κοινωνία που το παρήγαγε. Τόσο σημαδεμένο μάλιστα που θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε σαν γέννημα του ίδιου του πόνου !

ΠΗΓΗ : ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΩΝ ΚΟΝΤΟΒΟΥΝΙΩΝ. Μνημεία του λόγου Δημητρίου Γρηγ. Μουγγού

Ο Νικόλαος Πολίτης (ο για πολλούς πατέρας της Ελληνικής λαογραφίας) στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών που εξέδωσε το 1914 σε μία από τις επεξηγηματικές σημειώσεις που παραθέτει για το θέμα πολλών τραγουδιών, βάζει μέσα-μεταξύ άλλων- και την παράμετρο του έρωτα και του ερωτικού πόνου και σημειώνει τα εξής :

«Τὸ συναίσθημα τοῦ πόνου, ὅπερ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς παράγει ἢ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγαπωμένου ἀνδρός, εἶναι ἐπίσης βαθὺ καὶ ὀδυνηρόν, εἴτε αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως εἶναι ὁ θάνατος εἴτε ἀπιστία εἴτε καὶ παρατεταμένη ἀποδημία αὐτοῦ, ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς παντελοῦς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀποσβέσεως τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ περὶ ἐγκαταλείψεως ᾄσματα ἔχουν τὸ εἶδος, ὅτῃ μὲν μοιρολογίων, ὅτῃ δὲ τραγουδιῶν τῆς ξενιτειᾶς ἢ ἐρωτικῶν» (Πολίτης 2005: 181).

Ο Πολίτης εξισώνει τον έρωτα, τον θάνατο και την ξενιτειά, καθώς σε κάθε περίπτωση σημαίνεται μια έλλειψη αγαπημένου προσώπου που προκαλεί τον ίδιο πόνο ψυχής. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν ότι στα μοιρολόγια, στα τραγούδια της ξενιτειάς και στα τραγούδια της αγάπης υπάρχουν κοινά σύμβολα και κοινές λεκτικές δομές (Μερακλής 2007: 233-237).

1) Ο ωραίος άνδρας επί παραδείγματι αποκαλείται στα τραγούδια της αγάπης ως «κυπαρίσσι» και η γυναίκα ως «τριαντάφυλλο» ή «κόκκινο μήλο» το περιβόλι είναι συμβολικός χώρος ευτυχίας και έρωτα.

Τα ίδια σύμβολα χρησιμοποιούνται και στα μοιρολόγια με μια αντεστραμμένη, αρνητική υπόσταση: το κυπαρίσσι ξεριζώνεται, το τριαντάφυλλο και το μήλο μαραίνονται, ενώ υπάρχει και το περιβόλι του κάτω κόσμου, όπου είναι χώρος της «αρνησιιάς» και της λησμονιάς.

Το ίδιο τραγούδι μπορεί να πλαισιώνει διαφορετικές πράξεις και να προσαρμόζεται κατά συνθήκη, ώστε να λειτουργεί παραλλαγμένο ανάλογα με την περίπτωση ως μοιρολόι, ως τραγούδι της ξενιτειάς ή της αγάπης.

2) Στα δημοτικά τραγούδια της αγάπης, αλλά και στις παραλογές, ο έρωτας εκφράζεται ως ένα πολύ δυνατό συναίσθημα που προκαλεί πόνο. Συχνά είναι ανεκπλήρωτος, δύσκολος, έχει άδοξο τέλος, ενώ δεν λείπουν οι κατάρρες και τα αναθέματα. Ο πόθος είναι «ντέρτι και μαράζι» (Πολίτης 2005: 176 [ΔΤ. 122]).

Η όμορφη γυναίκα «βαλαντώνει τις καρδιές, τρελαίνει τους λεβέντες» και «με τα νάζια της σφάζει το παλληκάρι» (Πολίτης 2005: 175 [ΔΤ. 121]). Η κοπέλα που σκέφτεται τον αγαπητικό της «σαν θάλασσα βουρλίζεται σαν κύμα δέρνει ο νους της. Σαν το ψαράκι του γιαλού βροντοχτυπάει η καρδιά της» (Πολίτης 2005: 170 [ΔΤ. 108]) και επιπλέον ροδοκοκκινίζει, στέκεται μαραμμένη κλαίει και αναστενάζει. Ο έρωτας που νιώθει η κοπέλα είναι σαν «μαχαιριά που δεν μπορεί να τη βαστάξει»

(Πολίτης 2005:171 [ΔΤ. 111]).

Ευάλωτα απέναντι στον έρωτα είναι και τα δύο φύλα με διαφορετικές όμως αντιδράσεις: οι άνδρες εκφράζουν τον καημό και τον πόθο τους με παινέματα απέναντι στην αγαπητικιά τους, δίνοντας έμφαση στο πεδίο του σώματος (Αυδίκος 2017: 13-28) και, επιπλέον, πολλοί από αυτούς αυτοκτονούν, όταν χάνεται το ταίρι τους.

Από τα πιο συγκινητικά τραγούδια που παραθέτει όμως ο Γάλλος Claude Fauriel στον 2^ο τόμο του έργου του είναι της κοπέλας που καυχιέται ότι δεν φοβάται τον Χάρο (Fauriel 1998:87 και 157).

Ο αρραβωνιαστικός της, που λείπει μακριά, όταν μαθαίνει τον θάνατό της ζητά να γίνει διπλός ο τάφος και αυτοκτονεί. Σε παραλλαγή της Αδριανούπολης (Ζήκος 1928: 200-201) ο νέος, ο οποίος αποκαλείται βασιλιάς Αλέξανδρος, δένει το άλογο του έξω από το νεκροταφείο κι εκείνο σηκώνει μια ταφόπλακα. Εκεί ήταν θαμμένη μια πανέμορφη κοπέλα και ο ήρωας ερωτεύεται τη νεκρή.

Αυτό όμως είναι αφύσικο και συνιστά αμάρτημα, με αποτέλεσμα να μη γίνεται δεκτός από την εκκλησία. Ο ήρωας επιλέγει να ταφεί μαζί της.

1) Όσον αφορά στις γυναίκες, εμφανίζονται περισσότερο επιρρεπείς στον ερωτικό πόθο απ' ό,τι οι άνδρες. Αλλοίμονο στον «αρνηστή, στον ψεύτη της αγάπης»! Η κοπέλα καταριέται τον εραστή της που την έχει εγκαταλείψει με πολύ σκληρά λόγια

2) Σύμφωνα με τον Αλέξη Πολίτη τα μοιρολόγια και τα τραγούδια του γάμου είναι τελετουργικά και πλαισιώνουν μια πράξη, τον θάνατο και τον γάμο αντίστοιχα (Πολίτης: 2017: 32-38).

3) Για την ομορφιά στο Δημοτικό τραγούδι βλ. Δουλαβέρας 2007. Δουλαβέρας 2013).ως εξής: «από ψηλά να γκρεμιστεί και

χαμηλά να πέσει/ σαν το γυαλί να ραγιστεί σαν το κερί να λιώσει/ να πέσει εις τούρκικα σπαθιά εις φράγκικα μαχαίρια/» (Πολίτης 2005: 179 [ΔΤ. 128]). Στην παραλλαγή του Νικολάου Πολίτη η απαρνημένη γυναίκα εύχεται τον θάνατο του εραστή της, αλλά στο τέλος πάλι υποχωρεί γιατί ο έρωτάς της είναι ισχυρότερος από την εκδίκηση.

Στην παραλογή της Κουμπάρας που έγινε νύφη η απαρνημένη κοπέλα δεν διστάζει να εμποδίσει τον γάμο και να πάρει εκείνη τη θέση της νύφης (Πολίτης 2005: 134-136 [ΔΤ. 83]).

Τα παραδείγματα είναι πράγματι πολλά και καταδεικνύουν τον πόνο της ψυχής του ερωτευμένου ατόμου. Στα δημοτικά τραγούδια του Χάρου και στα μοιρολόγια οι νεκροί πάνε στον Κάτω Κόσμο, ο οποίος είναι κρύος και μαύρος και νοείται ως αντιστροφή της ζωής.

Η θλίψη για τον άνθρωπο που πεθαίνει είναι φυσικά μεγάλη ιδίως αν είναι νέος. Η απώλεια προκαλεί πόνο και οι άνθρωποι προσπαθούσαν με τα έθιμά τους από τη μια να βοηθήσουν τον νεκρό να περάσει στην αντίπερα όχθη, καθώς πίστευαν στη μεταθανάτια ζωή, και από την άλλη να αντλήσουν μεταφυσικό έρεισμα από την παράδοσή τους, ώστε να απαλυνθεί ο δικός τους πόνος.

Όταν κάποιος ψυχομαχούσε, οι συγγενείς του τού παραστέκονταν σιωπηλά, για να τον βοηθήσουν να ξεψυχήσει. Αυτή την ιερή στιγμή δεν έπρεπε να μιλάνε δυνατά και να κλαίνε γοερά, διότι η ψυχή άκουγε τον θρήνο, πονούσε, γύριζε πίσω και ταλαιπωρείτο.

Μιλούσαν σιγανά, σχεδόν ψιθυριστά, ώστε να μην εμποδίσουν τη διαδικασία του θανάτου. Πολλές φορές όμως η ψυχή δεν έβγαινε εύκολα, επειδή ο μελλοθάνατος επιζητούσε συγχώρεση από πρόσωπα που πίστευε ότι είχε αδικήσει και τα καλούσε κοντά του για να τον συγχωρήσουν (Alexίου 2008: 88-91).

Σε άλλες περιπτώσεις πάλι η ψυχή επιθυμούσε να δει για τελευταία φορά αγαπημένα πρόσωπα που ήταν μακριά της. Πολλοί

ταξιδεύουν, για να προλάβουν τον άνθρωπό τους ζωντανό, να τον χαιρετίσουν και να του παρασταθούν στο τελευταίο ταξίδι του.

Ακόμη, κάποιος ίσως αργούσε να ξεψυχήσει, όταν αγαπούσε τόσο πολύ κάποιον από αυτούς που του παραστεκόταν στα τελευταία του, ώστε η ψυχή του πονούσε και δεν έβγαινε. Γι' αυτό και το αγαπημένο πρόσωπο θα έπρεπε κάποια στιγμή να απομακρυνθεί, ώστε να διευκολυνθεί ο θάνατος.

Αλλά και μετά τον θάνατο συχνά η σχέση ζώντων και τεθνεώτων δεν τελείωνε ! Όταν κάποιος ταλαιπωρείται στον ύπνο του, βλέποντας στα όνειρά του ένα αγαπημένο πρόσωπο που έχει χάσει, αυτό σήμαινε δύο πράγματα: πρώτον ότι η ψυχή του νεκρού πονάει τον ζωντανό και τον θέλει κοντά της, οπότε εκείνος, για να μην πεθάνει κι ο ίδιος, θα έπρεπε να εγκλωβίσει σε ένα κούφιο καλάμι μια μέλισσα και να την παραχώσει ζωντανή στο μνήμα λέγοντας: ψυχή ζητάς, ψυχή σου δίνω.

Δεύτερον ότι η ψυχή είναι νηστική και πρέπει να κάνουν μνημόσυνο για να φάει. Οι ψυχές των νεκρών πεινάνε και ο πόνος των ζωντανών απαλύνεται, όταν νιώθουν ότι οι ψυχές είναι χορτάτες.

Τέλος ένα ακόμη έθιμο που τελείται στη Θεσσαλία είναι το εξής: το απόγευμα μετά την ταφή και για άλλες δύο ημέρες, οι συγγενείς μαζεύονται σε ένα δωμάτιο, ανάβουν ένα κερί, βάζουν στο τραπέζι ψωμί και νερό και περιμένουν με ανοιχτά τα παράθυρα την ψυχή του πεθαμένου που θα έλθει να φάει και να πιει μεταμορφωμένη σε έντομο (μέλισσα, πεταλούδα ή και χρυσόμυγα) το οποίο και θα πλησιάσει και ίσως ακουμπήσει αυτόν που πονάει (=αγαπάει) περισσότερο (Καμινιώτης 2016: 475-477).

ΠΗΓΗ: Βάιος Φ.Καμινιώτης (Ο πόνος του έρωτα και του θανάτου στην Ελληνική δημοτική ποίηση)

